

Att växa som människa i olika domäner

TEXT KRISTIAN STÅLNE

Om man är en komplex tänkare inom ett visst område, t ex inom matematik eller fysik, har man då nödvändigtvis en god förmåga till självreflektion och är man då också en bra ledare? Och kan man verkligen säga att en människa är mer eller mindre bra på självreflektion och ledarskap?

För att kunna besvara dessa frågor behövs några begrepp och insikter från forskningsfältet som kallas *vuxenutveckling*. En väletablerad syn från utvecklingspsykologin är att barn utvecklas i stadier enligt Jean Piagets teori för kognitiv utveckling. Mer allmänt tänker man ofta på barns utveckling i termer av milstolpar som att lära sig gå, prata, knäcka läskoden och gå igenom puberteten. Men även om vi är vuxna i laglig mening, flyttat hemifrån och skaffat jobb, så är vår utveckling inte färdig där. I vuxenutvecklingen studerar vi hur vi fortsätter att utvecklas genom hela det vuxna livet. De teorier vi arbetar med bygger på ett par utgångspunkter.

Progression + transformation = utvecklingsstadier

Den första handlar om progression, alltså framsteg eller utveckling i termer av ökad komplexitet. Vi samlar på oss livserfarenheter, tillägnar oss ny kunskap och ser fler nyanser i tillvaron. Det kanske böljar fram och tillbaka beroende på dagsform eller område, men ur ett längre tidsperspektiv så rör vi oss framåt; vi mognar och utvecklas. Om vi skulle ha frågat dig om hur du ser på världen, först för tio år sen och därefter ställa samma fråga idag, så skulle vi inte ha några problem att avgöra vilket svar som kommit senast.

Den andra utgångspunkten är transformation, då man i grunden förändrar sin förståelse, syn på världen eller på sig själv. En transformation kan innebära att man lyckas sammanfoga ett kunskapsinnehåll till en helhet, att man lär sig hur ett system hänger ihop, eller ser en viss fråga ur ett nytt perspektiv. Det kan också innebära en större existentiell kris och omvälvning när man vaknar upp med en ny världsbild och ens identitet omformas, även om transformationerna för många sker odramatiskt i gradvisa processer.

Om vi lägger ihop progression med transformation får vi utvecklingsstadier som beskriver vår personliga utveckling i olika distinkta nivåer, där varje ny nivå fungerar enligt en ny logik, med nya förmågor och en ny syn på världen. Den högre nivån är större, rikare och

mer komplex än den tidigare. Stadierna är hierarkiskt ordnade, där ett stadium inkluderar de föregående. På det här sättet kan man se även vuxenlivets utveckling som en rad milstolpar som passeras.

Utvecklingen av komplext tänkande

Det finns ett antal teorier och modeller för hur vuxna individer utvecklas^[1]. Stadieteorierna brukar delas in i två stora grenar, där den ena handlar om komplexitet i tänkande, resonering och problemlösande. Denna gren beskriver en rent intellektuell utveckling som inte främst handlar om *vad* man tänker, utan *hur* man tänker och hur resonemangen hänger ihop. Vi samlar alla in erfarenheter, försöker se mönster och löser olika problem och vi gör detta mer eller mindre komplext. Detta är en utveckling vi beskriver i olika stadier, enligt en teori som kallas Model of hierarchical complexity, MHC,

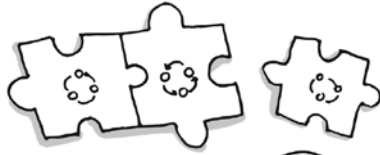
Foto: Sofie Sivermark

Kristian Stålné (1974-) är civilingenjör i teknisk fysik, teknologie doktor i byggnadsmekanik, Excellent teaching practitioner och universitetslektor i byggt teknik vid Malmö universitet. Efter att ha disputerat 2009 har han bidragit till att utveckla vuxenutvecklingsteorierna, i första hand Model of hierarchical complexity. Han tillämpar vuxenutvecklingsperspektiven i olika forskningsområden som högskolepedagogik, ledarskapsutveckling och inomhusmiljöer.

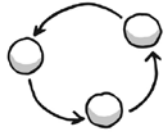
”

Men även om vi är vuxna i laglig mening, flyttat hemifrån och skaffat jobb, så är vår utveckling inte färdig där.

12. Metasystematisk: system jämförs eller koordineras

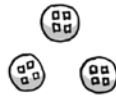
11. Systematisk: flera formella kedjor och abstrakta variabler ses som ett system

10. Formell: linjärt tänkande som baseras på empiriska eller logiska resonemang

9. Abstrakt: generaliserar och använder stereotyper

8. Konkret: beskriver enstaka fakta och användning av enkel logik

Illustration: Mette Koverberg - Graphicview I see U AB

världsbild, kunskapssyn, förmåga till perspektivtagande och självreflektion. Här handlar det mindre om intellektuella förmågor som hur komplext man tänker, och mer om hur man förhåller sig till sig själv och sin omgivning och vad man tar för givet. Att växa ur ett jagutvecklingsperspektiv innebär att man kan se världen och sig själv som mer komplex, mångfacetterad och nyanserad. Det innebär en ökad förmåga att ifrågasätta sig själv och kliva ur sina egna antagande. Till detta perspektiv tar man också hänsyn till emotionella aspekter som hur vi på ett känslomässigt plan identifierar oss med en viss syn på oss själva och världen. Den här formen av utveckling är mycket svår att resonera eller läsa sig till och är i första hand ett resultat av livserfarenheter, positiva såväl som negativa.

vilken har 16 stadier. MHC är en skala för hur komplexa uppgifter är och hur komplext människor kan tänka. I praktiken är stadierna 8-12 av störst praktisk betydelse då de täcker maxkapaciteten för de flesta människor och där de flesta diskussioner i samhällsdebatten äger rum. Formellt och linjärt tänkande klarar en majoritet av befolkningen, medan systematiskt och metasystematiskt är betydligt ovanligare.

Ett viktigt begrepp inom teorin är *domän*, vilket innebär det ämnesområde eller problemområde inom vilket man tänker, som t ex matematik, fysik, psykologi eller ledarskap. För att besvara den inledande frågan så följer det inte nödvändigtvis att man kan tänka komplext inom psykologi och ledarskap bara för att man kan det inom matematik. För att anknyta till den aktuella skoldebatten, behöver man bygga upp en anseilig kunskapsmängd innan man kan organisera den i en komplex förståelse. När man ger sig in i ett nytt område har man nog en fördel av att kunna tänka komplext i andra domäner, dock är ett vanligt misstag som en och annan komplex tänkare gör, att man för lättvindigt tror att man kan tänka lika komplext i andra ämnesområden utan tillräcklig kunskap inom denna domän. Men även om man är väl inläst i psykologi eller ledarskapsforskning, innebär det verkligen att man har en god förmåga till självreflektion och att man är en bra ledare? Den här frågan besvaras inte så väl av grenen som handlar om komplext tänkande.

Meningsskapande

Den andra stora grenen av vuxenutvecklingen handlar om meningsskapande och jagutveckling, vilket beskriver hur man förstår sin omvärld och sin egen plats i den. Om man i komplexitetsgrenen talar om olika domäner, så tar man här ett helhetsgrepp på självbild,

En illustration på skillnaden mellan komplext tänkande och meningsskapande kommer från filmen *Good Will Hunting* där det unga geniet Will på en parkbänk får en lektion av den äldre och betydligt erfarnare psykologen Sean^[ii]. Will kan snabbt läsa in sig på vilket ämnesområde som helst, men han vet mycket lite om livet utanför Boston och är i frågor om relationer och självinsikt direkt omogen. I stor utsträckning använder Will sin förmåga till komplext tänkande som försvar för att slippa hantera sina egna traumatiska upplevelser, något som krävs för att han ska nå en djupare självinsikt.

Även jagutvecklingen beskriver vi i termer av stadier och även här kan vi beskriva stadier som är högre, mer komplexa och utvecklade än det som anses som normalt och konventionellt idag. Dessa stadier kännetecknas av en väl utvecklad förmåga att ta många olika perspektiv och navigera komplexa och politiskt konfliktfyllda frågor som exempelvis de kring hållbarhet, jämställdhet och migration. Och även om det inte är helt oproblematiskt att definiera vad som är bra ledarskap, så kan vi säga att varje stadium av jagutveckling för med sig helt nya beteenden och perspektiv på vad ledarskap ska vara till.

Boken "Vuxen men inte färdig" ger en introduktion till vuxenutvecklingen och beskriver de vanligast förekommande utvecklingsstadierna av komplext tänkande och meningsskapande^[iii]. ■

i. På hemsidan www.komplexitet.se introduceras några av de viktigaste vuxenutvecklingsteorierna.

ii. Filmklippet och en beskrivning av skillnaden mellan komplext tänkande och meningsskapande finns på <http://fiction.se/?p=658>[2018-04-20]

iii. Stålné, K. (2018). *Vuxen men inte färdig: Vuxenutvecklingens stadier av komplexitet och mening*. Fabricius resurs, Strömsund.